

سنجش و بهینه‌سازی آموزش نگارگری در برنامه درسی مقطع کارشناسی صنایع دستی

محمی‌الدین آقاداتی^۱، خشایار قاضی‌زاده^{۲*} ID، محمدحسن میرزامحمدی^۳

^۱ دکترای تخصصی گروه هنر اسلامی، دانشکده هنر، دانشگاه شاهد، تهران، ایران، m.aghadavoudi۱۴@gmail.com

^{۲*} (نویسنده مسئول) استادیار گروه هنر اسلامی، دانشکده هنر، دانشگاه شاهد، تهران، ایران، ghazizadeh@shahed.ac.ir

^۳ دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران، mirzamohammadi@shahed.ac.ir

چکیده

نقاشی ایرانی به‌مثابه میراث فرهنگی، سرمایه نمادین و معنوی ماست که باید در ایجاد شرایط آموزش کارآمد و صحیح آن بکوشیم. پژوهش حاضر تلاش دارد ضمن واکاوی جایگاه نگارگری در آموزش عالی هنرهای سنتی، به ارزیابی و آسیب‌شناسی واحد درسی نگارگری و ارائه راه‌کار جهت بهبود آن در سرفصل مقطع کارشناسی صنایع دستی بپردازد. مؤلفان تلاش نموده‌اند تا با بهره‌گیری از رویکرد قیاس در واکاوی واحد درسی در دیگر رشته‌های نظام آموزش عالی-هنر یافته‌ها را غنایی دوچندان بخشد. مختصری از یافته‌ها گویای آن است که به دلایل متعدد از جمله عدم تناسب زمان در نظر گرفته‌شده با هدف‌گذاری و ماهیت درس، تعدد رؤس مطالب در دو شاخه تذهیب و نگارگری، عدم توجه به مبحث مهم طراحی، ضعف در شرح درست‌نویسی، عدم تناسب آزمون ارزیابی با اهداف و ماهیت درس؛ می‌توان بیان نمود که شرایط فعلی واحد نگارگری در مقطع کارشناسی مناسب نیست. نکته مهم دیگر موازی‌کاری بسیار، مجزای بودن حوزه‌های نگارگری و تذهیب از صنایع دستی و در عین حال کم‌اهمیتی این واحد درسی در سرفصل کارشناسی صنایع دستی است. پیشنهادات و راه‌کارهای بهبود و یا جایگزینی واحد متناسب‌تر با هدف‌گذاری رشته به‌صورت منسجم و در قالب متن و پیش‌طرحی برای بازنویسی شرح درس در مقاله ارائه شده‌است.

اهداف پژوهش:

۱. آسیب‌شناسی جایگاه آموزش نگارگری در سرفصل مقطع کارشناسی صنایع دستی.

۲. ارائه راه‌کارها و پیشنهاداتی در راستای بهبود وضعیت.

سؤالات پژوهش:

۱. نقاط ضعف و قوت و ناکارآمدی‌های واحد آموزش نگارگری در مقطع کارشناسی صنایع دستی (سرفصل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) کدام‌اند؟

۲. پیشنهادات و راه‌کارهای بهبوددهنده وضعیت فعلی آموزش نگارگری در مقطع کارشناسی صنایع دستی شامل چه مواردی هستند؟

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۵۵

دوره ۲۱

صفحه ۲۰۱ الی ۲۲۸

تاریخ ارسال مقاله: ۱۳۹۹/۰۴/۱۳

تاریخ داوری: ۱۴۰۰/۰۸/۲۵

تاریخ صدور پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۹/۰۱

کلمات کلیدی

برنامه درسی،

مقطع کارشناسی صنایع دستی،

آموزش نگارگری،

بهینه‌سازی،

پنجم.

ارجاع به این مقاله

آقاداتی، محمی‌الدین، قاضی‌زاده، خشایار و میرزامحمدی، محمدحسن. (۱۴۰۳). سنجش و بهینه‌سازی آموزش نگارگری در برنامه درسی مقطع کارشناسی صنایع دستی. مطالعات هنر اسلامی، ۲۱(۵۵)، ۲۰۱-۲۲۸.

[dori.net/dor/20.1001.1.*](https://doi.org/10.22034/IAS.2022.237832.1289)

***** ***/

[dx.doi.org/10.22034/IAS](https://doi.org/10.22034/IAS.2022.237832.1289)

.2022.237832.1289

مقدمه

پیشرفت‌های سریع جوامع انسانی در دنیای کنونی، ضرورت ارتقاء سطح توانمندی‌های مهارتی و تخصص‌های ویژه را در کشور ما طلب می‌کند که انجام این مهم در فراگیران، قطعاً تأثیر مطلوب خود را نشان می‌دهد و راندمان و کارایی آن‌ها را دوچندان خواهد کرد. سابقه نقاشی و نگارگری ایرانی به سبب قرابت و اعتقادات آیین‌ها و باورهای دینی مردم همواره از روح واحد و ارزش‌های والا خبر می‌دهد. کوشش به‌منظور احیاء مجدد هنرهای ظریف نگارگری و نقاشی و تلاش در جهت غنی‌سازی نقاشی ایرانی بستگی به کار و فعالیت‌های طراحان و برنامه‌ریزان امور آموزشی-پژوهشی دارد. بر مبنای نقشه جامع علمی کشور و نظرات شماری از صاحب‌نظران، بازنگری، کارآمدسازی و بهینه‌سازی برنامه‌های درسی، سرفصل‌ها و واحدهای آموزشی ازجمله ضرورت‌های بسیار شاخص عصر حاضر است. این درحالی است که آسیب‌شناسی وضعیت فعلی آموزش عالی هنرهای سنتی در کشور ایران مبین آن است که بازنگری و به‌روزرسانی منسجم و شاخصی انجام نشده است. لذا به‌طور قطع، در صورت استمرار شرایط فعلی، شاهد تضعیف سیستم آموزش هنرهای سنتی و به‌تبع ناکارآمدی فارغ‌التحصیلان این رشته‌ها خواهیم بود. آموزش عالی صنایع‌دستی به‌عنوان بالاترین سطح آموزش این رشته در کشور ایران مطرح می‌باشد. برنامه درسی مقطع کارشناسی صنایع‌دستی در سال ۱۳۶۶ تدوین شده است و با گذشت بیش از سی سال و با وجود همه تحولاتی که در سطح ملی و بین‌المللی رخ داده است تا به حال بازبینی و بهینه‌سازی بر روی آن انجام نگرفته است.

باید بیان داشت که برنامه آموزشی هر رشته در هر مقطعی را دو بخش اصلی تشکیل می‌دهد که رشته صنایع‌دستی در مقطع کارشناسی نیز مستثنی از این قاعده نمی‌باشد. نخست بحث منابع و اسناد مکتوبی که نقشه‌راه برنامه‌ریزان امر و مدرسان مربوط است، و دوم نحوه اجرای آن سند مکتوب در عمل، با عنایت به اینکه بخش دوم نیازمند مطالعه‌ای عمیق، طولانی، غالباً میدانی و زمان‌گیر بوده و باتوجه‌به این نکته که نحوه اجرا تابع سرفصل مکتوب است. مقاله حاضر تلاش دارد روند پژوهش را با تمرکز بیشتر بر سرفصل فعلی که به نوعی تنها سند مکتوب در دسترس است به پیش ببرد. در ابتدا ضمن ارائه تعریفی مشخص از صنایع‌دستی، جنبش‌های مهم و تاریخی مرتبط با آموزش صنایع‌دستی را مورد بررسی قرار دهد. در مرحله بعد سرفصل فعلی کارشناسی از حیث بخش‌های مختلف مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است، مرحله مذکور که طبق پیشینه‌یابی مؤلف تاکنون انجام نشده است، زمینه‌ساز آسیب‌شناسی واحدهای موجود در سرفصل است که به‌طور مشخص در این پژوهش نگارگری مقصود است. ازجمله بخش‌های دیگر بازشناسی واحد نگارگری در دیگر سرفصل‌های مقطع کارشناسی رشته‌های هنری است. مکمل بخش‌ها در قسمت تحلیل و نتیجه‌گیری و ارائه راه‌کارها و پیشنهادات در راستای بهینه‌سازی در پایان مقاله تعریف شده است.

در حوزه ارزیابی برنامه درسی رشته‌های گوناگون مطالعات مختلفی انجام گرفته است، لیکن در قیاس با پژوهش‌های مذکور تحقیق منسجم و علمی با تمرکز بر ارزیابی و ارائه راه‌کار بهبود در رشته‌های هنری کم‌تر انجام گرفته است. در ادامه مختصری از پژوهش‌های انجام گرفته در حوزه ارزیابی و آسیب‌شناسی برنامه درسی و سرفصل رشته‌های هنری

با تمرکز بر صنایع دستی ارائه می‌گردد. مقالات ارائه شده در «اولین همایش ملی آموزش عالی هنر» (۱۳۹۱) برگزار گردید نشان می‌دهد ضعف‌های فراوانی در برنامه درسی اکثر رشته‌های هنری و به‌ویژه صنایع دستی وجود دارد که عمدتاً ناظر بر عدم کفایت برنامه‌درسی و سرفصل موجود در پرورش و بروز استعدادها، هنری، عدم امکان بروز ایده‌های خلاق به‌عنوان توانایی‌های سیال ذهن و در نهایت عدم برخورداری دانشجو از توانایی‌های کافی جهت تحقق ایده‌ها و اندیشه‌هایش برای ورود به جامعه است. یافته‌های تحقیق حجازی و کریمی (۱۳۹۱) که ازجمله مقالات همایش یاد شده در فوق است نشان می‌دهد اعمال تغییرات کامل و یا اصلاح در عناوین و محتوای دروس برنامه درسی صنایع دستی برای نتیجه‌بخش بودن و تناسب با نیازهای دانشجویان و پرورش کیفی مهارت‌ها و رشد خلاقیت دانشجویان این رشته الزامی است. همچنین علی‌نژاد (۱۳۹۱) با تحلیل مؤلفه‌های آموزش خلاقیت و با استفاده از اقدام‌پژوهی در کلاس درس، علل نرسیدن دانشجوی صنایع دستی را به مرحله خلاقیت در دروس کارگاهی ناشی از فقدان توجه به مؤلفه‌های بنیادین آموزش خلاقیت در برنامه درسی می‌داند.

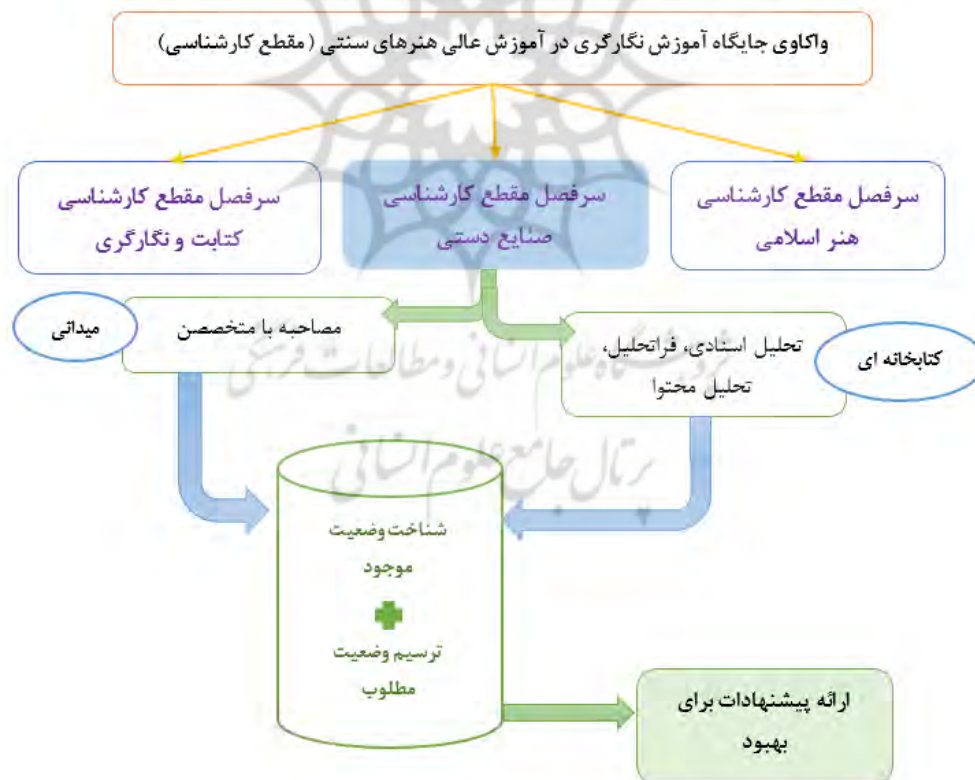
ساداتی (۱۳۸۷) همچنین با تحلیل محتوای برنامه صنایع دستی، راهکارهای توسعه صنایع دستی را لزوماً در گرو تحول و بازنگری در محتوا و سرفصل دروس رشته صنایع دستی می‌داند. ازجمله محدود پژوهش‌هایی که نیم‌نگاهی به بحث آموزش نقاشی ایرانی در آموزش عالی هنر داشته است می‌توان از مقاله صالحی‌پور (۱۳۹۲) با عنوان «چالش‌های فراموش شده و دلالت‌های آن برای آموزش عالی هنر در نقاشی ایرانی» نام برد، لازم به ذکر اینکه در این مقاله بیشتر مباحث فلسفی حول محور نظریه‌ها سنت، مدرنیسم و پست‌مدرنیسم و تأثیرات احتمالی بر وضعیت آموزش نقاشی ایرانی بحث شده است و از بررسی عینی و دقیق مقوله آموزش نقاشی ایرانی در پژوهش خبری نیست. مطالعه دیگر در این حوزه که با عنوان «جای خالی طراحی در دروس تخصصی رشته صنایع دستی»، توسط بیات و کریمی به انجام رسیده است به نوعی یکی از مرتبط‌ترین مطالعات به پژوهش حاضر است دلیل قرابت اشاره به ضعف‌ها و آسیب‌شناسی دروس تخصصی رشته صنایع دستی با تأکید بر بخش طراحی است.

مطالبی که در فوق بیان گردید گویای ناکارآمدی برنامه درسی موجود مقطع کارشناسی صنایع دستی و ضرورت بازنگری و کارآمدترسازی آن است. باتوجه به مطالعات انجام گرفته در راستای پیشینه‌یابی این پژوهش چند نکته قابل‌برداشت است. نخست اینکه غالب پژوهش‌های انجام گرفته، بحث آموزش را در قالب تاریخچه‌ای یا بررسی مبانی نظری به پیش برده‌اند. نکته دوم، اینکه به غیر از معدودی از منابع که بعضاً واحدهای درسی متعلق به برخی از رشته‌ها را به صورت موردی بررسی نموده‌اند، مابقی مطالعات دیدگاه کل‌گرا به موضوع آموزش هنر داشته‌اند؛ و مورد مهم سوم که ناظر بر ضرورت و اهمیت انجام پژوهش حاضر است این نکته است که به نظر می‌رسد در حوزه آسیب‌شناسی واحدهای درسی رشته‌های هنری و به‌خصوص آموزش نگارگری در مقطع کارشناسی صنایع دستی و به تبع آن ارائه پیشنهادات و راه‌کارها جهت بهبود و تقویت آن کم‌تر پژوهشی به انجام رسیده است. با ذکر این نکات امید است که انجام پژوهش‌هایی امثال پژوهش حاضر کارآمد و مفید باشند. پژوهش حاضر از حیث هدف در زمره پژوهش‌های

توسعه‌ای قرار می‌گیرد. از حیث روش انجام پژوهش نیز مقاله حاضر در دسته توصیفی-تحلیل قرار می‌گیرد و با رویکرد تطبیقی به انجام رسیده است.

۱. چارچوب مفهومی پژوهش

در این قسمت سعی شده در قالب نموداری کوتاه ارکان اصلی چارچوب مفهومی پژوهش تبیین گردد. همان‌گونه که مشاهده می‌گردد رکن اصلی فرآیند بر تجزیه و تحلیل جایگاه آموزش نگارگری در برنامه درسی مقطع کارشناسی صنایع دستی است، لیکن به جهت تقویت یافته‌ها و برخورداری از دیدی همه‌جانبه‌تر دو رشته هنر اسلامی و کتابت و نگارگری نیز از منظر جایگاه واحد آموزش نگارگری مورد واکاوی قرار گرفته است. تجزیه و تحلیل واحد آموزش نگارگری در سرفصل مقطع کارشناسی صنایع دستی همان‌گونه که در نمودار نیز مشهود است با تکیه بر دو گونه یافته‌اندوزی کتابخانه و میدانی و شامل روش‌های تحلیل اسنادی، فراتحلیل، تحلیل محتوایی و مصاحبه با متخصصین است. از ره‌آورد این بخش به آسیب‌شناسی وضعیت موجود و تا حدودی ترسیم مؤلفه‌های وضعیت مطلوب خواهیم رسید. در نهایت، پیشنهادات و راه‌کارهایی جهت بهبود و ارتقا ارائه می‌گردد.

نمودار ۱. چارچوب مفهومی پژوهش (منبع: نگارندگان)

۲. مفاهیم پژوهش

۲.۱. دسته‌بندی هنرهای سنتی

هنرهای سنتی به‌عنوان گنجینه‌ای از آثار ریشه‌دار و پیوندخورده با هویت و فرهنگ ایرانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار هستند. یکی از موضوعاتی که پیرامون هنرهای سنتی همواره مورد بحث دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به حوزه هنر بوده است، نحوه دسته‌بندی هنرهای سنتی است. در این مورد، نظرات مختلفی وجود دارد که باتوجه به اینکه از حوصله این پژوهش خارج است از پرداختن جامع به این بخش معذوریم لیکن در حدی که مرتبط با بحث باشد بدان اشاره خواهیم نمود. در نمودار ذیل که توسط مؤلف برنامه‌ریزی و ترسیم شده است شاهد هستیم که از جهات مختلف با بهره‌گیری از رویکردهای گوناگون می‌توان هنرهای سنتی را دسته‌بندی نمود. لیکن ازجمله نکات مهمی که در غالب این دسته‌بندی‌ها دیده می‌شود تفکیک حوزه صنایع دستی (هنرهای صناعی) و نگارگری است که مورد مهمی است. از این بابت که روشنگر راه است که اگر قرار است برنامه‌ریزی در حوزه آموزش یا پژوهش این دو حوزه انجام گیرد ضمن مبانی مشترکی که برای همه هنرهای سنتی متصور است، تمایزات مهمی نیز بین حوزه‌های مختلف زیرمجموعه هنرهای سنتی وجود دارد.

ازجمله طبقه‌بندی‌هایی که به‌عنوان نمونه در این بخش قابل طرح است. دسته‌بندی ارائه شده توسط پژوهشکده هنرهای سنتی است. در این دسته‌بندی هنرهای سنتی به شش دسته تقسیم شده است که بدین شرح است:

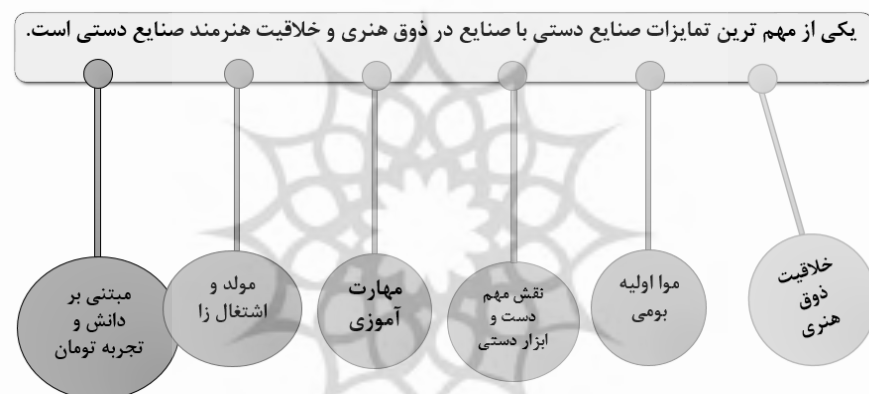

نمودار ۲. دسته‌بندی هنرهای سنتی (منبع: پژوهشکده هنرهای سنتی) (تنظیم: نگارندگان)

۲.۲. صنایع دستی

صنایع و هنرهای دستی نمایه‌ای از فرهنگ و تمدن هر ملتی است که همواره جلوه‌گر خاقیت‌ها و ایده‌های ذهنی هستند. این هنر با پیدایش بشر، به گونه‌های مختلف در ابزارهای متفاوت نمایان شده و امروزه نیز بسته به سیاست‌ها

و اهداف کشورها ادامه دارد (شایسته‌فر، ۱۳۹۳). باتوجه‌به تعاریف مختلفی که از حوزه صنایع‌دستی وجود دارد، در این بخش سعی شده بر شاخصه‌های اصلی و مشترک در تعاریف تکیه گردد. بر این اساس، صنایع‌دستی به محصولاتی اطلاق می‌گردد که توسط «دست» یا «دست و ابزار» و از مواد اولیه غالباً بومی تولید شده و در اکثر موارد قابلیت آن را دارند که به تعداد تولید شوند. استفاده از ابزار مکانیکی در تولید این محصولات مادامی که نقش و کار دست به‌عنوان اصلی‌ترین عامل تولید باقی بماند، بلامانع است. محصولات صنایع‌دستی برخوردار از ارزش‌های هنری با جنبه‌های زیبایی‌شناختی، خلاقانه و تزئینی و دارای بار فرهنگی. سنتی همراه با جنبه‌های نمادین دینی یا اجتماعی هستند که در سطوح مختلف اعم از فاخر و موزه‌ای، بازارپسند و غیره طراحی و تولید می‌گردند که به‌تبع گونه‌فاخر از ارزش فرهنگی بالاتری برخوردار است (تسلیمی، ۱۳۹۱: ۴۹ به نقل از سمپوزیسم بین‌المللی یونسکو ITC، مانیل فیلیپین، ۱۹۹۷).

نمودار ۳. شاخصه‌های اصلی صنایع‌دستی (یاوری و فروهر، ۱۳۸۶) (تنظیم: نگارندگان)

صنایع‌دستی مجموعه‌ای از هنر-صنعت‌هایی اطلاق می‌شود که به‌طور عمده با استفاده از مواد اولیه بومی و انجام قسمتی از مراحل اساسی تولید به کمک دست و ابزاردستی ساخته می‌شود که در هر واحد آن ذوق هنری و خلاقیت فکری هنرمند صنعتگر به‌نحوی تجلی یافته و همین عامل وجه‌تمایز این‌گونه محصولات است (دهدجانی، ۱۳۹۸: ۵). هنرهای صناعی (صنایع‌دستی) بخشی از هنرهای سنتی است که حقیقت متعالی هنر را با فنون و مهارت‌های صنعتی متناسب آمیخته و با قابلیت تکثیر در متن زندگی فردی و جمعی عرضه کرده است (گروه هنرهای سنتی فرهنگستان هنر - نامه شماره ۹۹۴ مورخ ۸۶/۰۷/۱۶ فرهنگستان هنر به دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کار و دانش).

گروه هنرهای سنتی فرهنگستان هنر، واژه «هنرهای صناعی» را گویاتر و کامل‌تر از واژه «صنایع‌دستی» می‌داند و پس از ارائه تعریفی از هنرهای سنتی، برای هنرهای صناعی به‌عنوان زیرمجموعه‌ی مهمی از هنرهای سنتی تعریف زیر را نیز ارائه داده است:

• **هنرهای سنتی:** با منشأ گرفتن از مبدأ واحد، محمل سیروسلوکی فردی است که از طریق دریافت شهودی بر مبنای آدابی معنوی و به شیوه استاد و شاگردی انتقال می‌یابد و صورتی از تجلیات گوناگون زیبایی حقیقی را متناسب با شرایط زمانی و مکانی در اثر هنری متعین می‌سازد.

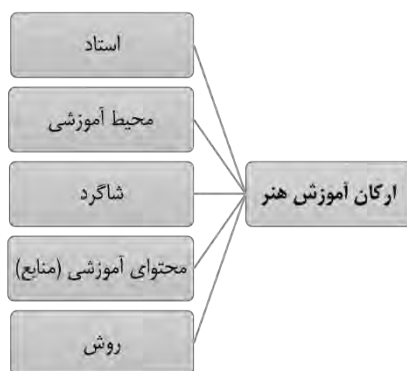
• **هنرهای صناعی (صنایع‌دستی):** بخشی از هنرهای سنتی است که با بهره‌گیری از فنون و مهارت‌های متناسب و با قابلیت تکثیر غیرماشینی در متن زندگی فردی و جمعی عرضه می‌شود.

۲.۳. آموزش صنایع‌دستی

صنایع‌دستی به‌عنوان هنر-صنعتی مهم در قالب سبک‌ها و مکاتب متنوعی ظهور کرده و همواره در بین کشورهای مختلف از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده است. از این‌رو، هر کشور یا منطقه‌ای در راستای اهداف مختلف همچون ظرفیت‌های اقتصادی و اشتغال، دغدغه‌های فرهنگی و هویتی، اخلاق‌پروری و غیره سعی در آموزش و ترویج این شاخه مهم هنری نموده‌اند. برای مثال، مراکزی همچون بوزار و باهاوس در اروپا و همچنین مدارس دارالفنون و صنایع مستظرفه در ایران در زمره تلاش‌هایی در جهت آموزش می‌باشد. آموزش هنر به‌طور کلی و آموزش صنایع‌دستی به‌طور خاص شامل اصول و قواعد و البته بخش‌های مختلفی بوده است. در بینش سنتی فراگیری مهارت هنری و راز و رمز آن، نیازمند تلاش هنرآموز بود. تعلیم و تعلم و انتقال مهارت‌ها و راز و رمزها که از استاد به شاگرد انتقال می‌یافت، به نوعی وابسته به آمادگی شاگرد بوده است. این ساختار آموزش سنتی که به گذشته‌ای دور باز می‌گردد، به‌صورت سینه به سینه؛ و با محوریت نظام سنتی «استاد-شاگردی» ادامه داشته است (ندیمی، ۱۳۸۹). در غرب و اروپا نیز روش استاد-شاگردی در آموزش صنایع‌دستی با تفاوت‌هایی نسبت به ایران در جریان بوده است.

آموزش رسمی صنایع‌دستی در ایران از سال ۱۲۹۵ ه.ش با تأسیس مدرسه صنایع مستظرفه و ارائه سه رشته منبت، موزاییک‌سازی و قالی‌بافی در ایران آغاز شده است (فدایی، ۱۳۹۱). آموزش دانشگاهی صنایع‌دستی در ایران از آغازین سال‌های دهه ۶۰ هجری شمسی آغاز شد و در طول بیش از ۳۰ سال گذشته تعداد زیادی نیروی انسانی آموزش دیده تربیت کرده است. این رشته هم‌اکنون در مقاطع کاردانی کارشناسی ناپیوسته، کارشناسی پیوسته، کارشناسی ارشد و همچنین دکترای پژوهش هنر با امکان پژوهش در صنایع‌دستی اجرا می‌گردد.

برای شناخت جامع آموزش هنر و صنایع‌دستی می‌توان براساس مؤلفه‌هایی مختلف طبقه‌بندی انجام داد. برای مثال، براساس ارکان آموزش صنایع‌دستی، سطوح مختلف آموزش صنایع‌دستی اعم از دولتی و غیردولتی، آموزش صنایع‌دستی از حیث هدف، روش‌های تدریس و غیره. که به اختصار در ادامه در قالب نمودارهایی ارائه شده است.

نمودار ۴. ارکان اصلی آموزش هنر (صنایع‌دستی) (نگارندگان)

نمودار ۵. طبقه‌بندی آموزش صنایع‌دستی براساس ماهیت و روش (نگارندگان)

۲.۴. عناصر برنامه درسی آموزش عالی

برنامه‌ریزی درسی از لحاظ مفهومی اشاره به فرآیندی دارد که حاصل آن برنامه درسی است. برنامه درسی به محتوای رسمی یا غیررسمی، فرآیند، محتوا، آموزش‌های آشکار و پنهانی اطلاق می‌گردد که به‌وسیله آن‌ها فراگیر تحت هدایت مؤسسه، دانش لازم را به‌دست می‌آورد، مهارت‌ها را کسب می‌کند و گرایش‌ها، قدرشناسی‌ها و ارزش‌ها را در خود تغییر می‌دهد (ملکی، ۱۳۸۹: ۳۲). در تعریفی دیگر، برنامه درسی به مجموعه‌ای از دروس یا برنامه‌ای برای مطالعه، فهرست رئوس مطالب یک درس یا مجموعه‌ای از دروس، برنامه زمانی برای تدریس دروس، مجموعه‌ای از اهداف، مجموعه‌ای از تجارب یادگیری، شیوه تفکر و یا یک طرح معرفی شده است (فتحی و اجارگاه، ۱۳۷۷؛ شریعتمداری، ۱۳۷۲).

برنامه درسی آموزش عالی دارای عناصر و مؤلفه‌های مختلفی است، به عبارت روشن‌تر، فهم دقیق‌تر برنامه درسی در آموزش عالی مستلزم تعریف عملیاتی آن در قالب اجزاء و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن است. اگرچه در این زمینه اختلاف نظر وجود دارد، اما به‌طور کلی دست‌کم ۸ عنصر را می‌توان برای هر برنامه درسی آموزش عالی برشمرد.

۱- هدف: مجموعه‌ای از اهداف کلی یا صلاحیت‌های ضروری که دانشجویان باید کسب کنند.

۲- محتوا: شامل تجربیات یادگیری که دانشجویان می‌آموزند که در قالب سرفصل ارائه می‌گردد.

۳- توالی: ترتیب تقدم و تأخر موضوعات درسی به‌منظور هدایت دانشجویان به سمت نتایج آموزشی خاص.

۴- یادگیرندگان (مخاطبان): اطلاعات مرتبط با یادگیرندگان (دانشجویان) که طرح یا برنامه علمی برای آن‌ها طراحی شده است.

۵- فرآیندهای یادگیری: فعالیت‌های آموزشی که به یادگیری منجر خواهد شد.

۶- منابع آموزشی: مواد و محیط‌هایی که در فرآیند یادگیری به کار گرفته می‌شوند.

۷- ارزشیابی: راهبردهایی است که مهارت‌ها، دانش، گرایش‌ها و رفتار ناشی از یادگیری را مورد سنجش قرار می‌دهد.

۸- اصلاح و تعدیل: تغییراتی در طرح برای افزایش یادگیری براساس نتایج حاصل ارزشیابی.

۲.۵. جایگاه نگارگری در آموزش عالی هنرهای سنتی

نگارگری یکی از ارکان اصلی هنرهای سنتی ایران است که آگاهی از ویژگی‌های آن می‌تواند در شناخت وجوه هنر و تمدن ایرانی-اسلامی، تأثیر به‌سزایی داشته و بخش‌هایی تازه از علل شکوه تمدن ایرانی-اسلامی را مشخص نماید. عرصه وسیع حوزه نگارگری در طول تاریخ هنر ایران زمین همواره ارمغانی گسترده از انواع نوآوری‌ها و بدایع در فنون و نقوش را به‌همراه داشته و حکایت از زندگی و پویایی هنرمندان این سرزمین دارد. حفظ و احیای این میراث بااهمیت که ازجمله ضرورت‌های دوران معاصر نیز به‌هست در گرو تعلیم و انتقال آن‌ها به نسل جوان و دانشجویان و علاقه‌مندان است تا با بهره‌گیری از گنجینه‌های انسانی (اساتید) و منابع مکتوب در حفظ و اعتلای ارزش‌های هنر ایرانی-اسلامی بکوشند. به جهت اهمیت و جایگاه کهن بحث آموزش نگارگری به‌عنوان شاخه‌ای اصیل از هنرهای ایرانی-اسلامی ردپای این هنر را در شاخه‌ها و رشته‌های مختلف هنری می‌توان مشاهده نمود. ازجمله مهم‌ترین رشته‌هایی که در مقطع کارشناسی و سطح وزارت علوم تحقیقات و فناوری آموزش نگارگری در آن‌ها نمایان است می‌توان به سه رشته صنایع‌دستی، هنر اسلامی و کتابت و نگارگری اشاره نمود. در ادامه مختصراً سرفصل سه رشته مذکور با تأکید بر جایگاه آموزش نگارگری مورد واکاوی قرار گرفته است.

۳. تجزیه و تحلیل سرفصل کارشناسی صنایع‌دستی

برنامه درسی مقطع کارشناسی صنایع‌دستی در سال‌های اولیه تأسیس این رشته، با هدف تربیت افراد متخصص و کارشناس به‌عنوان کادر اداری و آموزشی و به‌منظور حفظ و احیای هنرهای بومی و سنتی و در راستای استقلال فرهنگی و اقتصادی تنظیم شده است (سرفصل دروس، ۱۳۶۶). بدیهی است که نیازهای استخدامی کشور در سال‌های اولیه پس از انقلاب، پس از چند دوره آموزشی و فارغ‌التحصیل شدن شماری از دانشجویان به‌عنوان کارشناسان اداری، برطرف شده؛ و طبیعتاً باید برنامه درسی با اهداف جدیدتر و متناسب با شرایط اجتماعی و فرهنگی و هنری، به‌خصوص باتوجه به علوم تربیتی نوین و حوزه‌های شاخصی همچون کارآفرینی، مورد بازنگری اساسی قرار گیرد. متأسفانه در مورد برنامه درسی صنایع‌دستی به‌جز اصلاحیه‌ای که در سال ۱۳۷۴ مبنی بر کسر سقف واحدها در دوره کارشناسی (تعداد کل واحدها از ۱۴۴ به ۱۳۷ واحد و پروژه از ۸ به ۶ واحد) به دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی ابلاغ شد، تاکنون هیچ‌گونه بازنگری

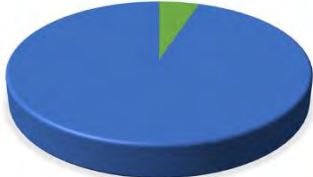
محتوایی و کارآمد در برنامه درسی این رشته انجام نگرفته است؛ بنابراین با عنایت به این نکته که توجه ناکافی به بازبینی‌های مداوم نسبت به برنامه‌های درسی یکی از دلایل عمده نارسایی‌های کیفی آموزش عالی است داوودپور به نقل از جمیری و همکاران، (۱۳۸۹: ۱۱۳)، ناگزیر صنایع‌دستی نیز دچار مشکلات بسیاری است. در ادامه مشخصات کلی سرفصل و بخش‌های مربوط به آموزش نگارگری مورد بازشناسی قرار گرفته است.

جدول ۱. بازشناسی بخش‌های کلی سرفصل مقطع کارشناسی صنایع‌دستی

مشخصات کلی برنامه و سرفصل دروس	
مؤلفان: کمیته تخصصی هنرهای تجسمی	
سال نگارش: ۱۳۶۶	
گرایش‌ها: ۱- شیشه ۲- سفال ۳- هنر و صنایع چوب ۴- نگارگری ۵- هنر و صنایع فلزی	
طول دوره و شکل نظام درسی: ۴ سال به صورت هشت ترم تحصیلی	تعداد و نوع واحدهای درسی: ۱۴۴ واحد درسی به شرح ذیل
دروس عمومی ۲۲% دروس تخصصی با گرایش ۳۹% دروس پایه ۱۶% دروس اصلی ۱۷% دروس اختیاری ۶%	۱- دروس عمومی: ۲۳ واحد
	۲- دروس پایه: ۳۱ واحد
	۳- دروس اصلی: ۲۵ واحد
	۴- دروس تخصصی: ۵۶ واحد
	۵- دروس اختیاری حداقل: ۹ واحد

(سرفصل مقطع کارشناسی صنایع‌دستی، ۱۳۶۶) (بازترسیم: نگارندگان)

جدول ۲. واحدهای مربوط به نگارگری در سرفصل مقطع کارشناسی صنایع‌دستی

کارگاه صنایع دستی ۳۶ واحد		دروس تخصصی نگارگری					
مجموع: ۳ واحد							
<table><thead><tr><th>Category</th><th>Percentage</th></tr></thead><tbody><tr><td>دروس تخصصی</td><td>95%</td></tr><tr><td>کارگاه صنایع دستی</td><td>5%</td></tr></tbody></table>			Category	Percentage	دروس تخصصی	95%	کارگاه صنایع دستی
Category	Percentage						
دروس تخصصی	95%						
کارگاه صنایع دستی	5%						

(سرفصل مقطع کارشناسی صنایع‌دستی، ۱۳۶۶) (بازترسیم: نگارندگان)

جدول ۳. تحلیل محتوایی سرفصل کارشناسی صنایع دستی

ردیف	عنوان بخش	عنوان زیربخش	محتوای بخش
۱	فصل اول (مشخصات کلی دوره کارشناسی صنایع دستی)	مقدمه	مقدمه‌ای در ارتباط با تعریف صنایع دستی و اهمیت جایگاه هنرهای صناعی در اعتلای بعد فرهنگی جامعه در کنار رفع نیازهای زندگی
			اشاره به اهمیت صنایع دستی به عنوان رسانه فرهنگ، هنر و اخلاق و همچنین تداوم بخش آن هاست.
			مثال و مصداقی که در این بخش اشاره شده است ظروف سفالین هنرمندانه‌ای است که علاوه بر وجه کاربردی پررنگ در زندگی مردم، مزین به احادیث، آیات قرآن، نهج‌البلاغه، قطعاتی از ادبیات و غیره است؛ و از این طریق به صورت روزمره متذکر و مبلغ اخلاق، رفتار و گفتار نیک می‌شود؛ تا مخاطب این اصول را در خود نهادینه سازد.
			توجه دادن به گستردگی رشته‌ها و شاخه‌های صنایع دستی در کل کشور و اشاره به این نکته مهم که رونق این هنرها علاوه بر کمک به امرامعاش مردم، تداوم بخش هنرهای سنتی نیز هست.
			اشاره به اهمیت چشمگیر صنایع دستی به عنوان راهنما و جهت‌دهنده به «هنر» در آینده و همچنین مرجع الهام‌بخشی هنرمندان
		ضرورت‌ها	اهمیت و ضرورت احیا، تقویت و هدایت صنایع دستی به آینده‌ای مطلوب‌تر و حمایت معنوی و مادی از هنرمندان و صنعتگران این حوزه
		پروژه نهایی	طرح و رساله نهایی به صورت کار تحقیقاتی همراه با ارائه حداقل یک نمونه کار عملی با راهنمایی استاد راهنما باشد. شایسته است که رساله نهایی همراه با عکس، نقشه و اسلایدهای لازم و با حداکثر استفاده از دروس و کارگاه‌های دوره (کارشناسی صنایع دستی) به عنوان نمود و بازتابی از آن‌ها در کار تحقیقاتی و عملی نهایی ارائه گردد. درخصوص انتخاب پروژه نهایی در صورت صلاحدید شورای آموزشی دانشجویان می‌توانند به صورت گروهی پروژه مشترکی را به انجام برسانند. البته لازم به ذکر است که بخش مربوط به فعالیت هر دانشجو باید مشخص باشد.

نوع و تعداد واحدهای درسی (مجموع: ۱۴۴ واحد)	الف	دروس عمومی	۲۳ واحد
	ب	دروس پایه	۳۱ واحد
	ج	دروس اصلی	۲۵ واحد
	د	دروس تخصصی	۵۶ واحد
	ه	دروس اختیاری (حداقل)	۹ واحد
نحوه برگزاری			
جلسه به صورت شورایی برگزار گردد و قضاوت از عملکرد دانشجو با دفاع و توضیح دانشجو انجام شود. همچنین در این قضاوت و ارزیابی نمرات و نحوه تحصیل دانشجو در طول دوران آموزشی مورد توجه قرار گیرد.			
شیوه ارزیابی			
حضور مخاطبان مختلف اعم از دانشجویان، اساتید و میهمانان در جلسه داوری مجاز بوده و شورای آموزشی شرکت و حضور فعال را تشویق می‌نماید.			

(سرفصل مقطع کارشناسی صنایع‌دستی، ۱۳۶۶) (بازترسیم: نگارندگان)

۴. بررسی و تحلیل شرح درس واحد نگارگری در سرفصل فعلی مقطع کارشناسی صنایع‌دستی

در جدول ذیل شرح درس نگاشته شده برای واحد درس نگارگری در سال ۱۳۶۶ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

جدول ۴. تجزیه و تحلیل شرح درس واحد نگارگری در سرفصل مقطع کارشناسی صنایع‌دستی

تعداد واحد: ۳
نوع واحد: کارگاهی
پیش نیاز: کارگاه صنایع‌دستی (۵) همزمان با کارگاه صنایع‌دستی (۲)
هدف: آشنا نمودن دانشجویان با «مینیاتور و تذهیب» به‌طور کلی و تمرین و کار عملی جهت فراگیری و کسب مهارت در هر یک، کارگاه تلاش خواهد نمود، دانشجویان راحتی الامکان با شیوه‌های گوناگون آشنا نماید.
کارگاه مراحل زیر را آموزش خواهد داد (۵۳ ساعت)
الف: مینیاتور: - آشنایی مقدماتی با مینیاتور - تهیه طرح موردنظر (از طرف گروه آموزش موضوع کار مشخص خواهد شد - رنگ آمیزی و پرداز - قلمگیری

ب: تذهیب: - آشنایی مقدماتی با تذهیب و اصول آن - تهیه طرح موردنظر - پیاده کردن طرح بر روی کار - حل کردن طلا و طلااندازی - قلمگیری - بوم سازی و رنگ آمیزی

در پایان کارگاه ارزیابی دانشجویان بر روی کار عملی آن ها خواهد بود. حداقل انجام یک تمرین برای هر مورد و ارائه آن پایان کارگاه ضروری خواهد بود.

(سرفصل مقطع کارشناسی صنایع دستی، ۱۳۶۶) (تجزیه و تحلیل: نگارندگان)

۵. بررسی اجمالی واحدهای درس نگارگری در دیگر سرفصل های مقطع کارشناسی هنر

در ادامه سرفصل برنامه درسی مقطع کارشناسی رشته کتابت و نگارگری و همچنین هنر اسلامی را مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهیم داد. این واکاوی با تأکید بر جایگاه واحد آموزش نگارگری و در راستای تبیین دقیق تر رسالت این دو رشته برای پرداختن به واحد آموزش نگارگری انجام گردیده است.

۵.۱. مقطع کارشناسی کتابت و نگارگری

کتابت و نگارگری یکی از ارکان اصلی هنرهای سنتی ایران به حساب می آید که آگاهی از آن کمک شایانی به شناخت هنر و تمدن ایرانی و اسلامی می کند. این رشته از دو کلمه کتابت و نگارگری تشکیل شده که منظور از کتابت فن آوری سنتی و دستی تولید نسخ خطی است؛ که غالباً شامل هنرهایی مانند: انواع خوشنویسی، تذهیب، جدول کشی، صحافی و موارد مرتبط می باشد؛ و منظور از نگارگری غالباً گرایش های مختلف نقاشی ایرانی (مینیا تور)، تشعیر، نقاشی قهوه خانه ای (خیالی نگاری) و غیره است.

رشته کتابت و نگارگری در سال ۱۳۸۰ با چهارگرایش تخصصی نگارگری، خوشنویس، خیالی نگاری و طراحی سنتی با هدف حفظ و اعتلای این هنرهای اصیل ایرانی-اسلامی و انتقال دانش و مهارت تخصصی آن از سوی اساتید صاحب نام این حوزه به علاقه مندان ایجاد شده است (سرفصل مقطع کارشناسی کتابت و نگارگری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری). از اهداف اصلی رشته کتابت و نگارگری می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- بالابردن کیفیت هنر کتابت و نگارگری و قانونمند شدن روش های آموزشی و توسعه و رونق این هنر

- احیاء، حفظ و ترویج هنر کتابت و نگارگری به منظور اشاعه فرهنگ و هنر اصیل اسلامی ایرانی

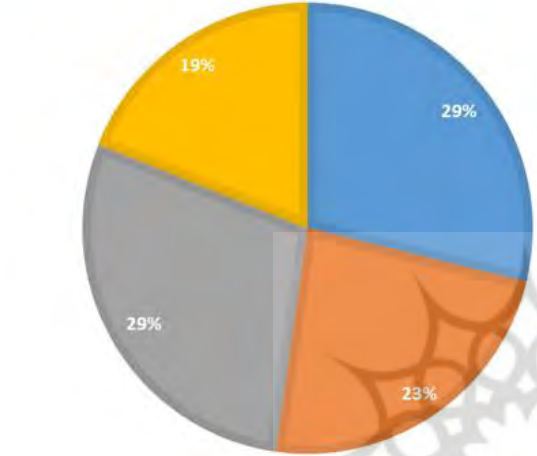
- ترویج فرهنگ معنوی و انتقال مفاهیم هنری، دینی و ملی از طریق گسترش هنر کتابت و نگارگری

- شناخت هنر کتابت و نگارگری به عنوان بخشی از میراث معنوی کشور و شناخت سیر تحولات آن ها (همان)

لازم به ذکر است رشته کتابت و نگارگری به صورت متمرکز و نیمه متمرکز در دانشگاه های کشور دانشجو می پذیرد.

در ادامه بخش های مختلف سرفصل این رشته مورد واکاوی قرار گرفته است.

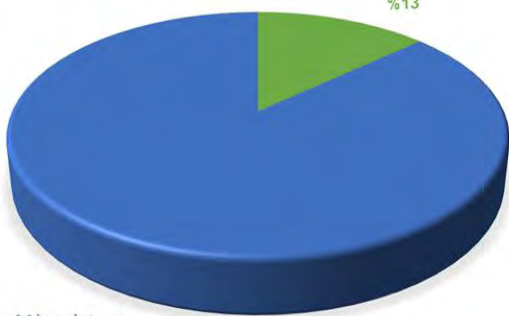
جدول ۵. بازشناسی کلی سرفصل مقطع کارشناسی رشته کتابت و نگارگری

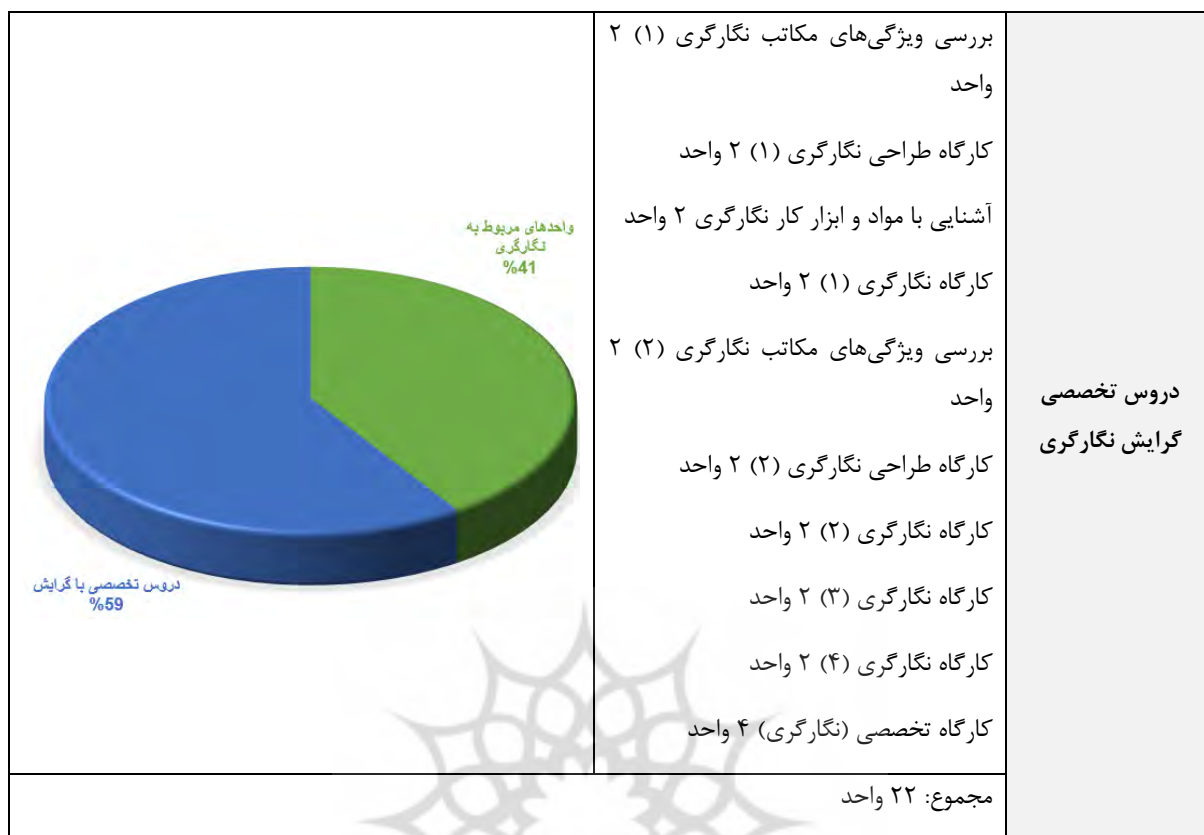
مشخصات کلی برنامه و سرفصل دروس	
مؤلفان: کمیته تخصصی هنرهای تجسمی	
سال نگارش: ۱۳۸۰	
 دروس عمومی ۱۹% دروس تخصصی با گرایش ۲۹% دروس اصلی ۲۳% دروس پایه ۲۹%	گرایش‌ها: ۱- خیالی نگاری ۲- خوشنویسی ۳- طراحی سنتی ۴- نگارگری
	طول دوره و شکل نظام درسی: ۴ سال به صورت هشت ترم تحصیلی
	تعداد و نوع واحدهای درسی: ۱۳۵ واحد درسی به شرح ذیل
	۱- دروس عمومی و معارف اسلامی پیشنهادی شورای عالی برنامه‌ریزی: ۲۱ واحد ۲- دروس پایه: ۳۲ واحد ۳- دروس اصلی: ۲۶ واحد ۴- دروس تخصصی با گرایش: ۳۲ واحد

(سرفصل مقطع کارشناسی رشته کتابت و نگارگری، ۱۳۸۰) (تجزیه و تحلیل: نگارندگان)

۵.۲. واحدهایی که مستقیماً مربوط به نگارگری هستند در جدول ذیل مورد واکاوی قرار گرفته‌اند.

جدول ۶. واحدهای مربوط به نگارگری در سرفصل مقطع کارشناسی کتابت و نگارگری

 واحدهای مربوط به نگارگری ۱۳% دروس اصلی و مشترک ۸۷%	تاریخچه نگارگری ۲ واحد آشنایی با نگارگری ۲ واحد	دروس اصلی و مشترک رشته
	مجموع: ۴ واحد	

(سرفصل مقطع کارشناسی رشته کتابت و نگارگری، ۱۳۸۰) (تجزیه و تحلیل: نگارندگان).

۵.۳. تجزیه و تحلیل بخش‌های اصلی سرفصل کارشناسی رشته کتابت و نگارگری

در ادامه بخش‌های اصلی سرفصل مقطع کارشناسی کتابت و نگارگری مورد بررسی قرار گرفته است. اطلاعات موجود در این سرفصل و همچنین سرفصل مقطع کارشناسی هنر اسلامی می‌توانند برای پیش‌برد اهداف این پژوهش مفید باشند.

تعریف و هدف: دوره آموزشی کارشناسی کتابت و نگارگری یکی از دوره‌های آموزش عالی است که هدف از برگزاری این دوره تربیت افراد متخصص و آشنا به مبانی عملی و نظری کتابت و نگارگری که مظهری از فرهنگ اسلامی و هنر ملی کشور ماست.

اهمیت و ضرورت:

- ۱- حفظ و تقویت فرهنگی بومی و ملی با توجه به اصالت‌ها.
- ۲- بالابردن کیفیت هنر کتابت و نگارگری و قانون‌مند شدن روش‌های آموزشی و توسعه رونق این هنر.
- ۳- احیاء، حفظ و ترویج هنر کتابت و نگارگری به منظور اشاعه فرهنگ و هنر اصیل اسلامی ایران.
- ۴- اشاعه فرهنگ معنوی و انتقال مفاهیم هنری، دینی، ملی از طریق گسترش هنر کتابت و نگارگری.

- ۵- آموزش علوم عملی و نظری این هنر شریف به‌منظور تربیت هنرمندان و کارشناسان آگاه و متعهد در جهت حفظ حریم میراث‌های فرهنگی.
- ۶- شناخت هنر کتابت و نگارگری به عنوان یکی از مهم‌ترین موارث و ودایع معنوی ایران و شناخت سیر تحول و تطور آن در ادوار مختلف فرهنگی این مرزوبوم.
- ۷- ایجاد زمینه مطالعاتی و تحقیقاتی به‌منظور بررسی همه‌جوانب این هنر در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری
- ۸- حفظ و صیانت از این هنر ملی با توجه به نقش فرهنگی آن.

نقش و توانایی:

- ۱- تربیت کارشناسان آگاه و محقق که ضمن شناخت نسبت به مبانی علمی و نظری هنر، موجبات تقویت و تحکیم این هنر اصیل را فراهم آورند.
- ۲- تمهید مقدمات لازم به‌منظور استفاده از خدمات فارغ‌التحصیلان در جهت احیاء و نوزایی هنر به‌منظور اشاعه فرهنگ و هنر اصیل اسلامی ایران در بین زندگی مردم.
- ۳- کسب توانایی لازم در اجرای مراحل مختلف تولید آثار هنری.
- ۴- شناخت ابزار و وسایل بهینه‌سازی هرچه بیشتر آن‌ها.
- ۵- شناخت هرچه بیشتر ویژگی‌های مبانی نظری و عملی این هنر در جهت حفظ و تقویت فرهنگی.
- ۶- توانایی فارغ‌التحصیلان در ارزیابی و ارزشیابی و کارشناسی آثار هنری در ارتباط با هنر کتاب و نگارگری.
- ۷- توانایی فارغ‌التحصیلان در بررسی، تحلیل و شناخت طرح‌ها و نقوش اصیل و نسبت آن‌ها با فرهنگ و تفکر.
- ۸- توانایی فارغ‌التحصیلان در تدریس مبانی نظری و عملی هنر کتابت و نگارگری.
- ۹- توانایی فارغ‌التحصیلان در همکاری با واحدهای دولتی و خصوصی نظیر سازمان صنایع ایران، سازمان میراث فرهنگی و غیره.

طول دوره و شکل نظام درسی: طول دوره کارشناسی کتابت و نگارگری ۴ سال است که برای دانشجویان تمام وقت به ۸ ترم تحصیلی (حداقل طول دوره) تقسیم می‌شود. طول هر ترم تحصیلی ۱۸ هفته و معادل یک و نیم سال تحصیلی است. زمان تدریس هر واحد درسی از نوع نظری ۱ ساعت در هفته و از نوع عملی ۳ ساعت در هفته خواهد بود.

۶. مقطع کارشناسی هنر اسلامی

دوره آموزش کارشناسی هنر اسلامی یکی از دوره‌های آموزشی عالی است که هدف از برگزاری این دوره ترتیب افراد متخصص، پژوهشگر و ژرفاندیش است که ضمن آگاهی به مبانی نظری و عملی هنر اسلامی، موجبات تقویت و تحکیم آن را فراهم آورند. ویژگی‌های هنر و فرهنگ اسلامی ایران در ادوار اسلامی، زاده تلاش و فعالیت‌های هنرمندانی است که در دامن فرهنگ اسلامی پرورش یافته‌اند. ویژگی‌های فنی و زیبایی‌شناسی آثار دوران اسلامی همواره منطبق با جهان‌بینی هنرمند مسلمان بوده است. هنرمند مسلمان در پی ایجاد تفاهم و تعامل میان صورت و معنا و برآوردن نیازهای مادی و معنوی انسان در مرحله آفرینش اثر هنری مهارت فنی را با معرفت دینی درمی‌آمیزد و بدین ترتیب اثر هنری ضمن دارابودن وجه مهم کاربرد، دارای وجه باطنی و مفاهیم دینی نیز می‌گردد. واژه سنت به مفهوم وسیع کلمه دین از دلالت‌های مهم نحوه حضور هنر ایران در دوران باستان و اسلامی به‌شمار می‌رود.

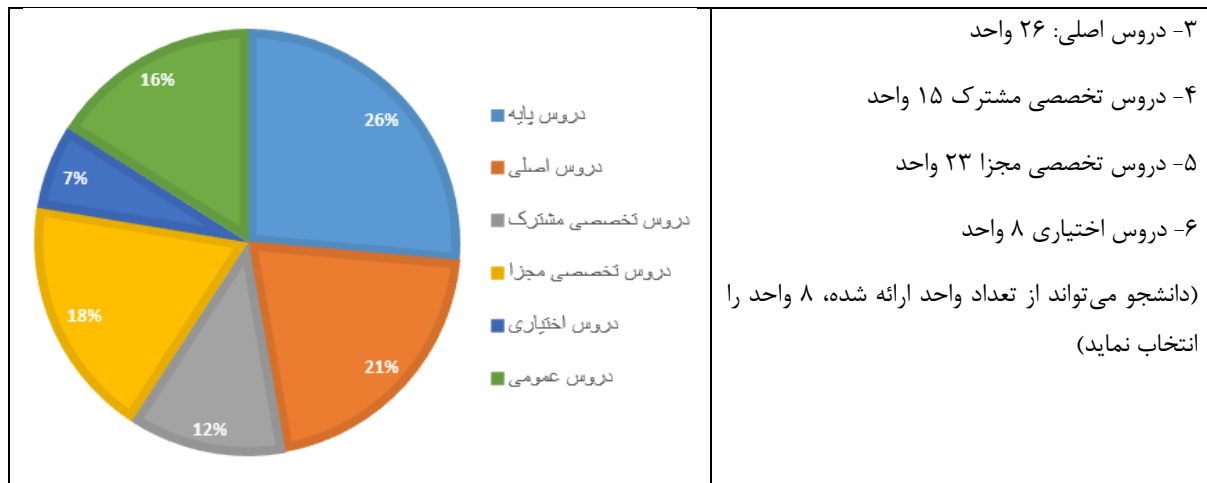
برنامه درسی کارشناسی هنر اسلامی مبتنی بر هنرهایی است که ریشه در اعماق دین اسلام دارد. دوره کارشناسی هنر اسلامی به‌منظور احیاء- توسعه- ترویج و تقویت هنرهای اسلامی در جامعه ایران و تربیت کارشناسانی آگاه و متخصص در یکی از زیرمجموعه‌های هنر اسلامی یعنی هنرهای صناعی در پنج گرایش: سفال، هنر و صنایع چوب، نگارگری، هنر و صنایع فلز طراحی گردیده است (سرفصل مقطع کارشناسی هنر اسلامی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری).

۶.۱. گرایش‌های رشته هنر اسلامی

گرایش نگارگری؛ گرایش سفال؛ گرایش هنر و صنایع فلز؛ گرایش هنر و صنایع چوب؛ گرایش شیشه

جدول ۷. بازشناسی کلی سرفصل مقطع کارشناسی رشته هنر اسلامی

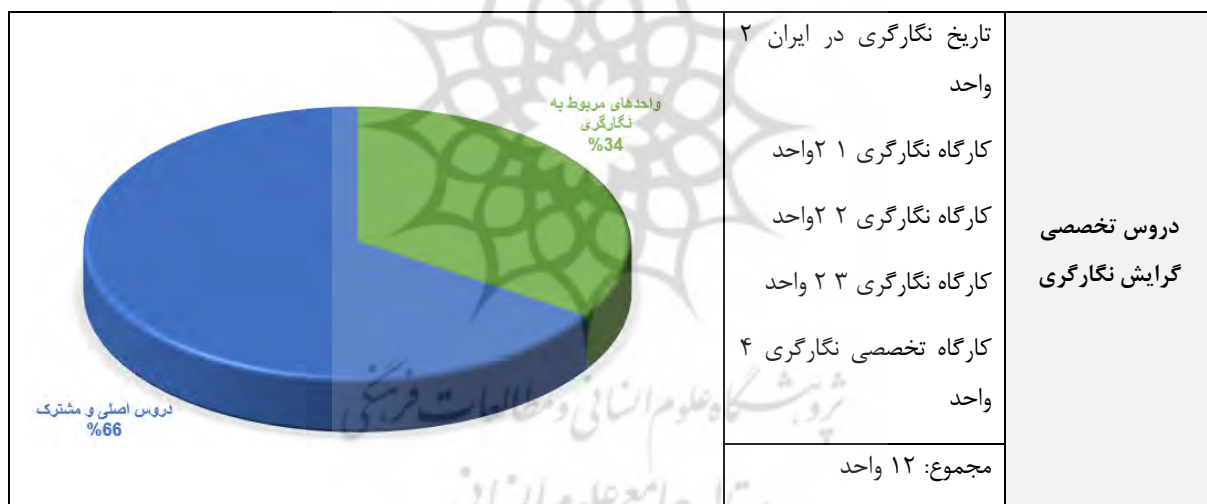
مشخصات کلی برنامه و سرفصل دروس	
مؤلفان: گروه هنر	
سال نگارش: ۱۳۸۴	
گرایش‌ها: ۱- شیشه ۲- سفال ۳- هنر و صنایع چوب ۴- نگارگری ۵- هنر و صنایع فلزی	
طول دوره و شکل نظام درسی: ۴ سال به صورت هشت ترم تحصیلی	
تعداد و نوع واحدهای درسی: ۱۳۵ واحد درسی به شرح ذیل	۱- دروس عمومی و معارف اسلامی پیشنهادی شورا عالی برنامه‌ریزی: ۲۰ واحد ۲- دروس پایه: ۳۳ واحد

(سرفصل مقطع کارشناسی رشته هنر اسلامی، ۱۳۸۴) (تجزیه و تحلیل: نگارندگان).

در ادامه واحدهایی که مستقیماً مربوط به نگارگری هستند مورد واکاوی قرار گرفته‌اند.

جدول ۸. واحدهای مربوط به نگارگری در سرفصل مقطع کارشناسی هنر اسلامی

(سرفصل مقطع کارشناسی رشته هنر اسلامی، ۱۳۸۴) (تجزیه و تحلیل: نگارندگان).

۶.۲. تجزیه و تحلیل بخش‌های اصلی سرفصل کارشناسی رشته هنر اسلامی

تعریف و هدف: دوره آموزش و کارشناسی هنر اسلامی یکی از دوره‌های آموزشی عالی است که هدف از برگزاری این دوره، تربیت افراد متخصص، پژوهشگر و ژرف‌اندیش است که ضمن آگاهی به مبانی نظری و عملی هنر اسلامی، موجبات تقویت و تحکیم آن را فراهم آورند.

اهمیت و ضرورت:

۱- احیا و توسعه فرهنگ و هنر اسلامی ایران.

۲- وسعت بخشیدن به پژوهش در زمینه هنر اسلامی ر جهت رقاء و اعتلای فرهنگ اصلی و حاکم ایران.

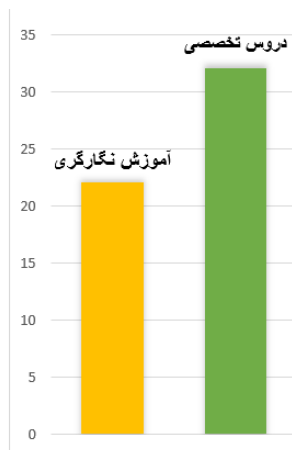
- ۳- تکیه و تأکید بر حفظ و صیانت اصالت‌ها و ارزش‌های حاکم بر هنر اسلامی.
- ۴- ضرورت پژوهش و تحقیق نظری و عملی در هنر الاهی به‌منظور تطبیق با شرایط و نیازهای جامعه امروز.
- ۵- فراهم آوردن زمینه‌های تداوم هنر اسلامی و حیات گسترده آن در آینده.
- ۶- اهمیت جایگاه هنر اسلامی باتوجه به وجود آثار گرانبها و در دسترس-اساتید هنرمند و کهنسال- منابع حوزه‌ای- نسخ خطی و کتابخانه‌ای کشور.

نقش و توانایی:

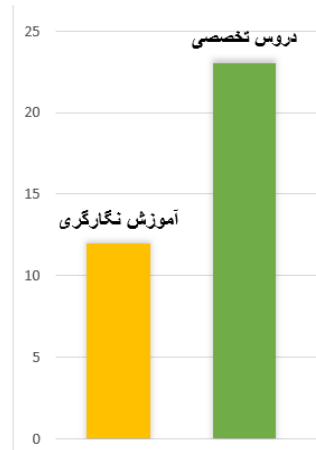
- ۱- تربیت کارشناسان آگاه و محقق که ضمن شناخت نسبت به مبانی نظری و عملی موجبات احیاء و تقویت و تحکیم هنر اسلامی را فراهم سازند.
 - ۲- توانایی در بررسی- تحلیل و شناخت طرح‌ها و نقوش اصیل و نسبت آن‌ها با فرهنگ و تفکر اسلامی.
 - ۳- توانایی در ارزیابی-ارزشیابی و کارشناسی هنر اسلامی.
 - ۴- کسب مهارت در اجرای مراحل مختلف ایجاد و ساخت یکی از رشته‌های هنر اسلامی از مرحله طراحی تا انتخاب مواد اولیه، شکل بخشی و مراحل تکمیلی آن.
 - ۵- توانایی در همکاری با واحدهای دولتی و خصوصی.
 - ۶- توانایی در اداره یک واحد و یا کارگاه از اولین مرحله تا آخرین مراحل پایانی.
 - ۷- توانایی شناخت اقتصاد و بازار جهانی به‌منظور عرضه آثار هنری به بازارهای جهانی.
- طول دوره و شکل نظام درسی:** طول دوره کارشناسی هنر اسلامی ۴ سال است که برای دانشجویان تمام‌وقت به ۸ ترم تحصیلی (حداقل طول دوره) تقسیم می‌شود. طول هر ترم تحصیلی ۱۶ هفته و معادل یک نیم‌سال تحصیلی است. زمان تدریس هر واحد درسی از نوع نظری، یک ساعت و از نوع عملی ۲ ساعت در هفته و از نوع کارگاهی ۳ ساعت در هفته است.

۷. تجزیه و تحلیل یافته‌های بخش کتابخانه‌ای (تحلیل محتوا، فراتحلیل و تحلیل اسنادی)

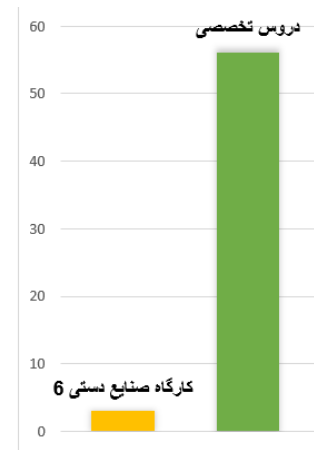
در جمع‌بندی تحلیل‌های انجام گرفته در پژوهش حاضر دو بعد کمیت و کیفیت را می‌توان در نظر داشت. در بُعد کمیت همان‌گونه که در نمودارهای ذیل نیز مشاهده می‌شود در قیاس با دو رشته هنر اسلامی و کتابت و نگارگری به لحاظ کمیت آموزش نگارگری جایگاه بسیار اندکی در سرفصل مقطع کارشناسی صنایع دستی دارد. طبیعتاً محدود شدن آموزش دو رشته نگارگری و تذهیب در قالب سه واحد آموزشی باعث محدودیت بسیار در زمان‌های اختصاص یافته می‌شود.

کارشناسی کتابت و نگارگری

کارشناسی هنر اسلامی

کارشناسی صنایع دستی

نمودار ۶. مقایسه جایگاه آموزش نگارگری در سه سرفصل مورد مطالعه در پژوهش (منبع: نگارندگان)

و اما در بُعد کیفیت که به مراتب از ارزش بیشتری برخوردار است و البته جدای از کمیت نیست، براساس تحلیل‌های اسنادی و فراتحلیل‌های انجام گرفته در این پژوهش نقاط ضعف و ناکارآمدی متعددی در سرفصل و برنامه درسی مقطع کارشناسی صنایع دستی وجود دارد که به تبع و با شدتی بیشتر در واحد مربوط به آموزش نگارگری و تذهیب (کارگاه تخصصی صنایع دستی ۶) مشهود است. پیش از اشاره به شماری از این آسیب‌ها و نقاط ناکارآمدی مناسب است که به این نکته اشاره شود که فلسفه قرارگرفتن آموزش نگارگری و تذهیب در دهه شصت به جهت نبود رشته‌های تخصصی و متمرکز دیگر، در حد آشنایی کلی تا حدی قابل قبول است، لیکن در شرایط فعلی که هم نیازهای معاصر دانشجوی کارشناسی صنایع دستی تغییر یافته و هم حوزه نگارگری و تذهیب به صورت تخصصی آموزش داده می‌شود الزام وجود سه واحد آموزشی با این محتوا قابل تأمل است. در کنار این مشکل مبنایی به دیگر مواردی که می‌توان اشاره داشت شامل: محتوای ناکامل و غیرمنسجم شرح درس، متعدد و سطحی بودن رئوس مطالب، بلا تکلیفی مدرس و عدم روشنگری برای نحوه صحیح برنامه‌ریزی ترم تحصیلی و در نتیجه سلیقه‌ای برخوردش با این واحد درسی، برنامه‌ریزی نامناسب در نحوه همراه‌سازی واحدهای درسی در یک ترم آموزشی، زمان‌بندی نامتناسب با محتوای قابل آموزش، روش‌های نامناسب ارزیابی و بسیاری از موارد و ناکارآمدی‌های دیگر که در بخش‌های دیگر و از جمله نتیجه‌گیری به تفصیل بیشتر بدان پرداخته شده است. نکته پایانی قابل ذکر در این بخش اینکه گاهی واردنشدن به یک حوزه بسیار شایسته‌تر از ورود ضعیف، ناکارآمد و غیرمنسجم است، بدین معنا که امکان دارد که یک آموزش ضعیف از یک حوزه ارزشمند، تصویری ناصحیح در ذهن دانشجویان و مخاطبان آن واحد آموزشی ایجاد کند که این موضوع از نظر قانونی و اخلاقی وجهه درستی ندارد و اثرات تا سال‌های سال‌ها پابرجاست.

۸. تجزیه و تحلیل یافته‌های بخش متخصصین

همان‌گونه که در قسمت روش‌شناسی پژوهش نیز بیان گردید، بخشی از اطلاعات این پژوهش از شیوه یافته‌اندوزی میدانی و از روش مصاحبه با متخصصین حاصل گردیده است. این بخش از اطلاعات در راستای تقویت ارزش یافته‌ها و اعتبار بخشی بیشتر به آن‌ها به انجام رسیده است. در این بخش سعی شد تا با گلچینی از متخصصین دانشگاهی و غیر دانشگاهی (تجربی) در امر نگارگری و صنایع دستی مصاحبه شود. مصاحبه انجام گرفته شامل دو بخش اصلی بوده است، نخست بحث ارزیابی از وضعیت فعلی و آسیب‌شناسی وضعیت موجود و دوم ارائه پیشنهادات و راه‌کارها در راستای بهبود وضعیت. پس از جمع‌آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه‌ها از ره‌آورد آن‌ها در بخش‌های مقتضی نهایت استفاده انجام گرفت.

در این بخش به جهت نمونه به صورت نقل قول مستقیم چند نمونه از ابراز نظرات استادان به همراه مشخصات غیرشناسنامه‌ای هر متخصص ارائه می‌گردد.

متخصص ۱. سن حدود ۴۸ سال، مدرس دانشگاه و دیگر مراکز آموزشی، حوزه تخصص: تذهیب، نگارگری، طراحی سنتی

«به داوری من مشکل اصلی کم بودن زمان آموزش و عدم وضوح سرفصل است. در یک دوره ۴ ماهه نمی‌توان حتی کلیات درس رو به دانشجو منتقل کرد از سویی درس در ترم ۴ یا ۵ ارائه میشود. و حتی اگر دانشجو به رشته علاقه‌مند شود و اگر گرایش نگارگری در دانشکده و گروه دانشگاه ارائه شود، جز آموزش‌های سطحی چیز زیادی عایدش نمی‌شود» (مصاحبه آنلاین در تاریخ ۱۳۹۹/۴/۷).

متخصص ۲. سن حدود ۵۸ سال، درجه یک هنری در رشته نگارگری (معادل دکترا) مدرس دانشگاه و هنرستان هنرهای زیبای اصفهان، حوزه تخصص اجرایی: نگارگری، تذهیب، هنرهای تلفیقی، طراحی سنتی.

«ناکارآمدی و بی‌توجهی به زمان بسیار محدود آن و سرفصل‌های نگارگری و تذهیب که هر کدام به تنهایی یک ترم کامل را می‌طلبند جای تأمل بسیار دارد پیشنهاد می‌گردد که تمرکز بر روی قسمت طراحی نگارگری و تذهیب باشد یا منتفی شدن کل این واحد درسی و جایگزین کردن طراحی سنتی بجای این دو درس می‌تواند یکی از راه کارها باشد» (مصاحبه آنلاین در تاریخ ۱۳۹۹/۴/۲).

متخصص ۳. سن حدود ۶۰ سال، هیأت علمی گروه هنر اسلامی (مرتبه: استادیار)، پژوهشگر حوزه نگارگری، گل و مرغ، نقاشی پشت شیشه و نقاشی قهوه‌خانه‌ای. حوزه تخصص اجرایی: نگارگری، تذهیب.

«... هنر نگارگری خود مجموعه‌ای از مهارت‌های مقدماتی را از مرحله طراحی تا اجرا می‌طلبد. همچنین دانشجو باید آشنایی و درک مقدماتی با شاخه‌هایی مانند تذهیب، تشعیر، گل و مرغ داشته باشد. اگرچه شاخه‌هایی مانند تذهیب در این رشته به دانشجو ارائه می‌شود ولی تعداد واحدها در شاخه نگارگری و حتی تذهیب به گونه‌ای نیست که منجر

به کسب دانش و مهارت در دانشجو شود، به همین جهت نیاز به آموزش‌های تکمیلی، همچنین ایجاد گرایش در این رشته به شدت احساس می‌شود» (مصاحبه حضوری تاریخ: ۱۳۹۹/۲/۲۰).

متخصص ۳. سن حدود ۳۸ سال، هیأت علمی گروه صنایع‌دستی (مرتبه: مربی)، حوزه تخصص اجرایی: تذهیب، طراحی سنتی، هنرهای سنتی.

«عدم تناسب زمان با خروجی خواسته شده. سطحی بودن آموزش به جهت تعدد ریوس خواسته شده همزمانی ارایه کارگاه با کارگاه بافت که فشار جسمی زیادی به دانشجو آمده و هردو زمان زیادی از وقت دانشجو را میگیرند. لزوم تاکید بیشتر بر طراحی اصولی» (مصاحبه آنلاین در تاریخ: ۱۳۹۹/۴/۲).

متخصص ۴. سن حدود ۵۷ سال، هیأت علمی گروه صنایع‌دستی (مرتبه: استادیار)، پژوهشگر حوزه نگارگری، حوزه تخصص اجرایی: نگارگری، تذهیب.

«از آنجاکه برنامه درسی رشته صنایع‌دستی مربوط به سی و اندی سال پیش است و هنوز به‌روزرسانی نشده است نیاز به این امر دارد از طرفی این رشته در آن زمان با توجه به اهداف وزارت علوم که در جهت قوت‌بخشیدن به رشته صنایع‌دستی و کارشناسی آن بوده طراحی گردیده است اما با توجه به شرایط جامعه و مسائلی که در حال حاضر با آن مواجه هستیم این رشته نیاز به بازنگری دارد این واحد درسی در راستای رشته تنها در حد یک درس سه واحدی تعریف شده است بر این اساس، کارآمدی آن نمی‌تواند به‌درستی اتفاق بیفتد البته هر استادی بنا به توانایی خود می‌تواند تا حدودی دانشجویان را هدایت نماید اما از آنجا که نگارگری و تذهیب بررسی جداگانه بوده و هر یک تمامیت خود را دارد نمی‌توان در یک واحد آن را خلاصه کرد و در نتیجه هم نگارگری ناقص می‌ماند و هم تهدید و طبیعتاً آموزش این واحد به‌صورت سطحی صورت خواهد گرفت البته اگر در حد یک رشته در صنایع‌دستی همچنان بخواهد ادامه پیدا کند و تغییر صورت نگیرد دانستن این درس‌ها در رشته صنایع‌دستی و البته جدا از یکدیگر ضروری می‌نماید» (۱۳۹۹/۴/۵).

نتیجه‌گیری

ارزیابی برنامه‌های درسی و به‌تبع سرفصل‌ها و واحدهای درسی رشته‌های هنرهای سنتی از جمله قلمروهای پژوهشی ضروری و مهم امروزی است. نتایج پژوهش حاضر که تلاشی در راستای این مهم بوده است در دو سطح کلان قابلیت ارائه دارد. سطح نخست ارزیابی و آسیب‌شناسی وضعیت فعلی است که منطبق با پاسخ سؤال نخست مقاله است. در این بخش گزیده‌ای از مهم‌ترین آسیب‌ها و نقاط ضروری جهت اصلاح اشاره می‌گردد. نخست بحث عدم تناسب میزان زمان در نظر گرفته شده با ماهیت درس است که به‌نظر می‌رسد بهتر است با تشکیل گروه متخصصین زمان‌بندی مورد نیاز برای هر بحث در حوزه نگارگری و تذهیب تعیین گردد. مورد دیگر عدم‌قرارگیری آموزش نگارگری در اولویت رشته صنایع‌دستی است، به‌گونه‌ای که با توجه به گستردگی رشته صنایع‌دستی از جمله مشکلات این رشته در مقطع کارشناسی کمبود فضا برای قراردادن واحدهای تخصص موردنیاز و متناسب با نیازهای روز جامعه است. نارسایی مهم دیگری که در این بخش قابل‌ذکر است کم‌توجهی به مباحث مهمی همچون طراحی تخصصی و شناخت ابزارآلات تخصصی است،

این درحالی است که در بحث هنرهای سنتی یکی از مهم‌ترین بخش‌های قابل تأمل بخش طراحی است. با این وجود، در شرح درس فعلی به این بخش با اهمیت، کم‌تر توجه شده است. مورد دیگر قابل ذکر ارائه تصویری ناکامل و ناصحیح به مخاطبان و دانشجویان است، بدین معنا که باتوجه به ضعف‌های متعدد موجود در بخش‌های مختلف آموزش نگارگری و تذهیب در سرفصل مقطع کارشناسی صنایع دستی تصویری ناصحیح از هنر اصیل ایرانی به دانشجویان ارائه می‌گردد که این موضوع مهم تبعات بسیار ناگواری از جمله ترویج اطلاعات غلط در جامعه، دل‌زدگی دانشجویان نسبت به این رشته، ارائه آثار ضعیف از این هنر ریشه‌دار و بسیاری موارد دیگر را در بر خواهد داشت.

نقطه ضعف موجود دیگر عدم مطابقت سرفصل با نیازهای روز جامعه است. اگر در نظر بگیریم که سرفصل فعلی مقطع کارشناسی صنایع دستی در دهه شصت مطابق با نیازهای روز تعریف شده است. در حال حاضر، شرایط کاملاً متفاوت شده است و از جمله مهم‌ترین تفاوت‌ها نسبت به گذشته اضافه شدن رشته مستقل کتابت و نگارگری با گرایش‌های مختلف است. طبق دسته‌بندی‌های ارائه شده توسط سازمان‌هایی همچون فرهنگستان هنر و پژوهشکده هنرهای سنتی رشته نگارگری و کتابت مستقل از صنایع دستی مطرح هستند. براین اساس، ماهیتاً توسعه نگارگری در زمره حیطه‌های تخصصی رشته صنایع دستی نیست. عدم برخورداری از شرح درس مناسب و جامع بدین معنا که شرح دستی فعلی واحد درسی نگارگری در وضعیت فعلی دارای اشکالات متعددی است که از جمله مهم‌ترین آن‌ها هدف‌گذاری غیر شفاف و عدم تفکیک دقیق بخش تئوری و عملی است. از جمله نقاط مهم دیگر این است که دو رشته نگارگری و تذهیب که آموزش هر یک فضایی مستقل را می‌طلبد با یکدیگر ادغام شده‌اند. از جمله ایرادات بزرگ دیگر ترکیب شدن دو رشته نگارگری و تذهیب در سرفصل فعلی است که ضرورت اصلاح اهداف ترسیم شده برای واحد نگارگری و همچنین پیوند خوردن واحد نگارگری با تذهیب باتوجه به دو وجه نظری و عملی هر دو رشته باید در دستور کار قرار گیرد. مورد مهم دیگر هم‌پوشانی بسیار واحد با رشته‌های هنری دیگر به خصوص کارشناسی کتابت و نگارگری و هنر اسلامی است. لازم به ذکر است که باتوجه به اضافه شدن رشته مستقل کتابت و نگارگری و همچنین کارشناسی هنر اسلامی با گرایش نگارگری میزان موازی کاری در این سه رشته افزایش یافته است.

در پاسخ به بخش دوم سؤال، می‌توان نکاتی را ذکر نمود. نخست اینکه در سرفصل‌های شاخه هنرهای سنتی و به صورت موردی در دو سرفصل کتابت و نگارگری و همچنین هنر اسلامی جایگاه نگارگری و تذهیب بسیار پررنگ است. به نحوی که به لحاظ کمی در رشته کتابت و نگارگری بیش از ۴۱ درصد کل واحدهای تخصصی و در رشته هنر اسلامی بیش از ۳۴ درصد کل واحدهای تخصصی صرفاً به حوزه نگارگری تخصیص یافته است. لازم به ذکر است که واحدهای مربوط به تذهیب در این درصدها اعمال نشده است که در آن صورت درصدها بیشتر هم خواهد شد. از نظر ترتیب محتوا و کیفیت نیز آموزش نگارگری در بُعد نظری شامل مبانی تاریخی، سبک‌شناسی، آشنایی با هنرمندان و مکاتب شاخص، فن‌شناسی، جوهره این هنر و دیگر موارد که مبانی نظری این شاخه مهم از هنرهای سنتی را تشکیل می‌دهند. در بُعد عملی نیز طی سیری منسجم از مقدمات و سطح آشنایی با ابزار، بوم‌سازی و غیره آغاز گردیده و تا مراحل

تخصصی قلم‌گیری، پرداز، چهره‌سازی و غیره پیش می‌رود. این سیر تخصصی و منسجم باعث شکل‌گرفتن تصویری صحیح‌تر از این هنر اصیل ایرانی در ذهن دانشجویان و در عین حال باعث تبحر و مهارت فارغ‌التحصیلان می‌گردد. در پاسخ به سؤال اصلی دوم پژوهش که در راستای ارائه پیشنهادات و راه‌کارهای مبنی بر تجزیه و تحلیل آسیب‌ها و ناکارآمدی‌های آموزش نگارگری گزیده‌ای از موارد به همراه توضیحات در جدول ذیل مطرح شده است. رؤس پیشنهادات این پژوهش برای بهبود وضعیت باشد می‌توان به موارد ذکر شده در جدول ذیل اشاره داشت.

پیشنهادهای در صورت حذف واحد نگارگری	پیشنهادهای در صورت پابرجا ماندن واحد نگارگری
- با در نظر گرفتن ضرورت‌های رشته و شناخت بهتر وضعیت جامعه معاصر و نیازهای فارغ‌التحصیلان به ارائه واحدهای منسجم‌تر در راستای دستیابی به اهداف اصلی رشته از اقدام گردد. - از جمله واحدهای پیشنهادی: ❖ طراحی تخصصی ❖ مهارت‌های کارآفرینی در صنایع دستی ❖ مهارت‌های بازاریابی محصولات صنایع دستی ❖ اقتصاد صنایع خلاق فرهنگی ❖ مدیریت صنایع کوچک هنری ❖ شناخت کاربردی صنایع دستی جهان ❖ برندینگ، بسته‌بندی و تبلیغات آثار صنایع دستی ❖ نحوه راه‌اندازی و مدیریت استارت‌آپ‌های صنایع دستی ❖ و دیگر واحدهای کاربردی و ضروری برای دانشجویان این رشته کاربردی	- برنامه ریزی بهتر در حوزه تخصیص زمان بندی‌ها متناسب با اهداف کلی رشته و اهداف خاص درس. - اصلاح نحوه ارزشیابی و سنجش مهارت‌های دانشجو - ضرورت ایجاد هماهنگی میان پژوهش‌ها و خروجی‌های علمی پایان ترم با ماهیت رشته و آموخته‌های ترم‌های مختلف^۱ - دقت بیشتر در ارائه واحد در ترم‌های متناسب‌تر و همخوان با دیگر واحدهای درسی - دوری گزیدن از سلاقی فردی و نظرات شخصی و هماهنگ نمودن نتایج کار با اهداف و اصول تعریف شده در سرفصل دروس و رشته موردنظر. - تفکیک دو رشته نگارگری و تذهیب و همچنین دو بعد نظری و عملی - تاکید بیشتر بر مبحث مهم طراحی سنتی به عنوان مبنای حوزه نگارگری و تذهیب. - ارائه منابع کارآمد برای کمک به تدریس بهتر واحد آموزشی. - بازبینی در ساختار شرح درس واحد آموزشی و ارائه منسجم‌تر و دقیق‌تر مطالب در این بخش

نتیجه کلی حاصل از یافته‌های بخش کتابخانه‌ای و میدانی پژوهش حاضر در بُعد شناخت وضعیت موجود حاکی از ناکارآمدی و مشکلات متعدد واحد آموزش نگارگری در سرفصل مقطع کارشناسی صنایع دستی و ضرورت بازنگری

منسجم آن است که در این راستا پیشنهاداتی نیز در این مقاله ارائه گردید. پژوهش حاضر تلاش نموده است تا با واکاوی یک نمونه موردی مشخص و دوری از کلی‌گویی در نوع خود دربردارنده اطلاعات سودمندی باشد که می‌تواند بستر ساز بهینه‌سازی آموزش هنرهای سنتی باشد. با این وجود، طبیعتاً به جهت محدودیت‌های مقاله بخش‌هایی قابلیت تقویت و توسعه دارد. لذا واکاوی و سنجش کارآمدی دیگر واحدهای درسی سرفصل مقطع کارشناسی صنایع‌دستی و همچنین دیگر سرفصل‌های هنرهای سنتی و به‌طور کلی هنر از جمله پیشنهادات ارزشمند برای پژوهش‌های آتی است. پیش طرح مقدماتی و پیشنهادی پژوهش برای بازبینی شرح درس کارگاه تخصصی ۶ (میناتور و تذهیب) در سرفصل مقطع کارشناسی صنایع‌دستی در بخش پیوست مقاله پس از منابع و مآخذ ارائه شده است.

پی‌نوشت‌ها

۱- شایسته‌فر (۱۳۸۰)، در مقاله‌ای که پیرامون واکاوی عناوین پایان‌نامه‌ها به انجام رسانید است، اشاره می‌کند که بررسی‌ها به نوعی نشان‌دهنده عدم تمایل به پرداختن موضوعات هنر سنتی به پیش رفته است. این مورد و دیگر پژوهش‌ها و نظریات پژوهشگران گویای آن است که نحوه تدریس، شرایط محیط آموزشی و میزان توجه و ضرورت به امر تحقیق و تفحص در مفاهیم آموزشی و مباحث درسی توسط نظام آموزشی و استادان در مجموع بخش قابل‌توجهی از انگیزه و هدف‌گذاری دانشجو برای انتخاب موضوع پروژه نهایی را رقم می‌زند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مآخذ:

کتاب‌ها

- حافظنیا، محمدرضا. (۱۳۹۳). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. ویراست ۲. (چاپ بیستم)، تهران: انتشارات سمت.
- حجازی، معینه سادات؛ کرمی، ساغر. (۱۳۹۱). بررسی و بازنگری کارآمدی سرفصل‌های رشته صنایع‌دستی: نمونه موردی رشته صنایع‌دستی دانشگاه مازندران. مجموعه چکیده مقالات اولین همایش ملی آموزش عالی هنر، تهران: دانشگاه هنر.
- طالبی، طهماسب؛ قاسمی، حسین. (۱۳۹۳). سیری در تاریخ آموزش و پرورش ایران و اسلام. سایه‌گستر مهرگان دانش، قزوین.
- شریعتمداری، علی. (۱۳۷۲). چند مبحث اساسی در برنامه‌ریزی درسی، تهران: انتشارات سمت.
- فتحی و اجارگاه، کورش. (۱۳۷۷). اصول برنامه‌ریزی درسی، (چاپ اول). تهران: انتشارات ایران زمین.
- علی‌نژاد، معصومه. (۱۳۹۱). جایگاه فرآیند آموزش خلاق در نظام آموزش عالی هنر: با تأکید بر دروس کارگاهی. مجموعه چکیده مقالات اولین همایش ملی آموزش عالی هنر، تهران: دانشگاه هنر.
- کربن، هانری. (۱۳۶۳). آیین جوانمردی، ترجمه: احسان نراقی، تهران: نشر نو.
- یاوری، حسین؛ نورماه، فروهر. (۱۳۸۶). نگرشی بر تحولات صنایع‌دستی در جهان. (چاپ اول)، تهران: انتشارات سوره مهر.

مقالات

- آزند، یعقوب. (۱۳۸۰). نظام سنتی استاد-شاگردی در نقاشی ایران، نشریه هنرهای زیبا (هنرهای تجسمی)، شماره ۱۰.
- جمیری، وحیده؛ حاتمی، جواد؛ فتحی آذر، اسکندر و پاکدل فرد، محمدرضا. (۱۳۸۹). «بررسی میزان انطباق برنامه درسی رشته کارشناسی مهندسی معماری با نیازهای بازار کار در ایران». نشریه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، شماره ۲، ۴.
- دهدجانی، جواد. (۱۳۹۸). «نقش آموزش در توسعه کارآفرینی صنایع‌دستی ایران». نشریه علمی-پژوهشی مطالعات هنر اسلامی، شماره ۳۳، ۳۰.
- سیفی، ندا. (۱۳۹۵). «تأملی در رابطه استاد-شاگردی در آموزش هنرها با تأکید بر نظام سنتی». فصلنامه علمی پژوهشی نگره، شماره ۴۲، ۴۶-۳۲.
- شایسته‌فر، مهناز. (۱۳۸۰). «ضرورت ایجاد هماهنگی بین موضوع‌های پایان‌نامه‌ها و درس‌های تدریس شده در طول سال‌های تدریس». نشریه جلوه هنر، شماره ۱۸ و ۱۹، ۲۲.
- شایسته‌فر، مهناز. (۱۳۹۳). «اهمیت و لزوم پشتیبانی از صنایع‌دستی با تأکید بر ارائه راه‌کارها در رونق اقتصادی آن»، دو فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات هنر اسلامی، شماره ۲۰، ۱۲-۱.
- صالحی‌پور، شهرزاد. (۱۳۹۲). «چالش‌های فراموش‌شده و دلالت‌های آن برای آموزش هنر در نقاشی ایرانی»، فصلنامه علمی-پژوهشی تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری دانشگاه الزهراء، شماره ۱۲، ۲۱.

فدایی، مریم. (۱۳۹۱). نگاهی به تاریخ صنایع دستی دوره معاصر، کتاب ماه هنر، شماره ۱۶۴

فروغی‌نیا، مریم؛ سهرابی نصیرآبادی، مهین و محمدی، مهدی. (۱۳۹۸). «مطالعه تطبیقی نظام آموزش رسمی صنایع دستی ایران و ترکیه با رویکرد «صنایع فرهنگی خلاق»، نشریه مطالعات تطبیقی هنر. شماره ۱۷.

کیا، بیژن. (۱۳۸۷). «صنایع دستی و توسعه فرهنگی» نشریه آینه خیال، شماره ۱۲، ۲.

کیانمهر، قباد؛ آشوری، محمدتقی و قربانی، شعبانعلی. (۱۳۹۴). «تحلیلی بر وضعیت آموزش طراحی پایه در مقطع کارشناسی رشته صنایع دستی». نشریه نگره، شماره ۳۴.

ندیمی، حمید. (۱۳۸۹). «روش استاد-شاگردی از نگاهی دیگر». نشریه هنرهای زیبا (معماری و شهرسازی)، شماره ۴۴.

پایان‌نامه‌ها

ساداتی، ناصر. (۱۳۹۴). «طراحی الگوی نظری برنامه درسی هنر مبتنی بر نظریه نمادها با رویکرد شناختی؛ مطالعه موردی:

صنایع دستی». رساله دکتری رشته پژوهش هنر، دانشگاه هنر اصفهان.

قربانی، شعبانعلی. (۱۳۹۵). «تبیین فرآیند طراحی جهت آموزش در رشته صنایع دستی (موردپژوهی رشته سرامیک)». رساله دکتری تخصصی رشته پژوهش هنر. دانشگاه هنر اصفهان.

هوشیار، مهران. (۱۳۹۱). «بررسی نظام آموزش عالی در هنرهای صناعی ایران و پیشنهاد یک نظام نوین». رساله دکتری تخصصی رشته پژوهش هنر، دانشگاه شاهد تهران.

سرفصل‌ها

- سرفصل مقطع کارشناسی صنایع دستی تنظیم ۱۳۶۶، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

- سرفصل مقطع کارشناسی کتابت و نگارگری تنظیم ۱۳۸۰، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

- سرفصل مقطع کارشناسی هنر اسلامی تنظیم ۱۳۸۴، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

مصاحبه‌ها

مصاحبه با متخصص ۱. (مشخصات: سن حدود ۴۸ سال، مدرس دانشگاه و دیگر مراکز آموزشی، حوزه تخصص: تذهیب، نگارگری، طراحی سنتی (تاریخ ۱۳۹۹/۴/۷).

مصاحبه با متخصص ۲. (مشخصات: سن حدود ۵۸ سال، درجه یک هنری در رشته نگارگری (معادل دکترا) مدرس دانشگاه و هنرستان هنرهای زیبای اصفهان، حوزه تخصص اجرایی: نگارگری، تذهیب، هنرهای تلفیقی، طراحی سنتی. (تاریخ ۱۳۹۹/۴/۲).

مصاحبه با متخصص ۳. (مشخصات: سن حدود ۶۰ سال، هیأت علمی گروه هنر اسلامی (مرتبه: استادیار)، پژوهشگر حوزه نگارگری، گل و مرغ، نقاشی پشت شیشه و نقاشی قهوه‌خانه‌ای. حوزه تخصص اجرایی: نگارگری، تذهیب (مصاحبه حضوری تاریخ: ۱۳۹۹/۲/۲۰).

مصاحبه با متخصص ۴. (مشخصات: سن حدود ۳۸ سال، هیأت علمی گروه صنایع دستی (مرتبه: مربی)، حوزه تخصص اجرایی: تذهیب، طراحی سنتی، هنرهای سنتی (تاریخ: ۱۳۹۹/۴/۲).

مصاحبه با متخصص ۵. سن حدود ۵۷ سال، هیأت علمی گروه صنایع دستی (مرتبه: استادیار)، پژوهشگر حوزه نگارگری، حوزه تخصص اجرایی: نگارگری، تذهیب (تاریخ: ۱۳۹۹/۴/۵).

References

Gunter. M. (۱۹۷۱). Langers Semantic View Of The Nonverbal Arts- Its Meaning For Art Education. *Studies In Art Education*. Vol ۱۲. No ۲. Pp ۳۴- ۴۱.

Gardner, H. (۱۹۹۴). *The Arts and Human Development: A Psychological study of the artistic process*. US. BasicBooks.

Eisner. E.W. (۱۹۷۱). Media, Expression and the Arts. *Studies in Art Education* Vol. ۱۳, No. ۱, pp. ۴- ۱۲

Morris, w. (۲۰۰۰). *The Arts and Crafts of today*, edited by: Frank, issabelle, the theory of dearative artyale university press, new haven, p: ۷۰.

Bruner, J. (۱۹۶۱). *The Process of Education*. Massachusetts and Cambridge: Harvard University Press.

منابع اینترنتی

-<https://irancrafts.me/> - <http://arti.ir> - iranianpath.com

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی